

УДК 811.161.2'27'42

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209639>**Катерина СОПІНА,**

orcid.org/0000-0002-8764-7418

аспірантка кафедри української мови
філологічного факультетуХарківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна) kateryna.sopina@gmail.com**ТИПИ АДРЕСАТА В ЗАКЛИКАХ ЄВРОМАЙДАНУ:
ГРАМАТИЧНИЙ І ТЕМАТИЧНИЙ ПАРАМЕТРИ**

У статті з'ясовано передумови дослідження адресатів у закликах. Розглянуто погляди дослідників на риси адресата в закликах. Увагу зосереджено на мовному вираженні адресата в закликах, наявних у соцмережах "Facebook" і "Twitter" часів Революції Гідності. На основі зібраного матеріалу типи адресата в закликах класифіковано за граматичним та тематичним параметрами. Досліджено особливості звертань, у результаті чого в межах першої класифікації виділено непоширені, поширені звертання, вокативні речення та інші мовні засоби, за допомогою яких автор указує на адресата. Розглядаючи непоширені звертання, авторка статті встановила, що адресант міг використовувати звертання типу люди, кияни, а також персоніфіковані на зразок Київ, Львів, Україно, виражені іменниками у формі називного та кличного відмінків. У поширених зверненнях до адресата доповнювалось узгодженим/неузгодженим означенням, а також могло складатись із частини складнопідрядного речення. Крім того, адресанти використовували для звернення вокативні речення. У статті також зауважено, що в одному дописі могло функціонувати декілька закликів із різними адресатами й поєднуватися використання поширених, непоширених звертань та вокативних речень. До того ж адресант міг указувати на адресата не лише за допомогою вищезазначених структур, а й інших мовних конструкцій (наприклад, дієслово закликати + інфінітив + адресат).

За тематичним принципом виокремлено звернення до людей, які обізнані в подіях і здебільшого вже беруть участь у Євромайдані; звернення до політичної верхівки, що перебувала при владі часів Євромайдану; звернення до лідерів тогочасної опозиції; звернення до силовиків, які перебували на Майдані, захищаючи тогочасну владу.

Ключові слова: заклики, адресант, адресат, прагматика, соціальні мережі, Євромайдан.

Kateryna SOPINA,

orcid.org/0000-0002-8764-7418

Postgraduate Student of the Department of the Ukrainian Language
of V. N. Karazin Kharkiv National University
(Kharkiv, Ukraine) kateryna.sopina@gmail.com**TYPES OF ADDRESSEE IN CALLS OF EUROMAIDAN:
GRAMMAR AND THEMATIC PARAMETERS**

The article clarifies a background for research of addressees in calls. The views of the researchers on features of the addressee in calls are considered. The focus is on the linguistic expression of the addressee in calls functioned on the social networks Facebook and Twitter during the Revolution of Dignity. Based on the collected material, the types of addressee in calls are classified by grammatical and thematic parameters. The peculiarities of addresses are investigated, as a result, the first classification includes non-common addresses, common addresses, vocative sentences and other linguistic means by which the author points to the addressee. Considering non-common addresses, the author of the article found that the addresser could use the addresses like people, Kyivans, as well as personifies such as Kyiv, Lviv, Ukraine, expressed by nouns in the form of nominative and vocative cases. The common addresses are supplemented by a concord unconcord modifier and can also consist of a part of a complex sentence. In addition, the addresser used vocative sentences. The article also notes that several calls with different addressees can work in one post and combine the use of common, non-common addresses and vocative sentences. In addition, the addresser could point to the addressee not only by means of the structures mentioned above, but also by other language patterns (for example, the verb to call + infinitive + addressee).

Thematic principle identifies appeals to people who are aware of the events and are overwhelmingly involved in the Euromaidan; appeals to the political leadership in power during the Euromaidan; appeals to the leaders of the opposition of that time; appeals to the security forces who were on the Euromaidan, defending the authorities of that time.

Key words: calls, addresser, addressee, pragmatics, social networks, Euromaidan.

Вступ. Проблема закликів у соціальних мережах періоду Євромайдану є новою та малодослідженою в сучасному мовознавстві. Заклики посідають важливе місце в революційній риторичі не лише в Україні, а й в усьому світі, адже за допомогою них адресант звертається до реципієнта та спонукає його виконати певну дію. Соціальні ж мережі стають нині платформою для того, щоб оперативної й без провладної цензури опублікувати пост та поширити інформацію серед людей.

Важливим та невід'ємним елементом закликів є чинник адресата, адже він указує, до кого спрямований заклик, а також відіграє велику роль в успішності, тому дослідження цього складника закликів є значущим для наукової розробки мовленнєвого акту *директив*.

Досліджуючи заклики, значну увагу адресатові приділяли А. Баранов (сформулював визначення поняття «зклик», виділив характерні риси директивів, описав співвідношення між адресантом та адресатом) (Баранов, 2007), О. Кукушкіна, Ю. Сафонова, Т. Секераж (розглядали заклик у межах психолого-лінгвістичної експертизи як вид переконання, описали граматичні характеристики звертання на матеріалі російської мови) (Теоретические и методические основы, 2011) та М. Осадчий (говорючи про умови успішності закликів, виділяє такі їхні складники, як: вербальний імператив, образ способу виконання дії, образ об'єкта дії та образ адресата) (Осадчий, 2019).

Разом із тим проблема мовного вираження адресата в закликах періоду Революції Гідності залишається нерозробленою. Тому *мета нашої статті* – класифікувати та охарактеризувати типи адресатів у закликах періоду Євромайдану, що були опубліковані в соціальних мережах “Facebook” і “Twitter”. Метою роботи зумовлені такі завдання: 1) з'ясувати передумови дослідження адресатів у закликах; 2) розробити класифікацію типів адресата в закликах за граматичним та тематичним параметрами; 3) виявити та проаналізувати особливості звертань у цих закликах.

Об'єктом дослідження є пости із закликами часів Революції Гідності в соціальних мережах “Facebook” та “Twitter”. *Предмет дослідження* – мовні особливості вираження адресата в закликах, що функціонували в соцмережах “Facebook” і “Twitter”.

Основний матеріал. Наявність адресата є невід'ємною складовою частиною закликів, причому, як зазначає А. Баранов, адресант та реципієнт мають бути політичними суб'єктами або їхніми представниками, а сам мовленнєвий акт є частиною суспільно-політичної комуніка-

ції (Баранов, 2007: 419). Залежно ж від того, чи автори закликів усувають, чи не усувають адресанта з майбутньої діяльності, дослідник виокремлює заклики інклюзивної дії (у яких мається на увазі, що адресант також братиме участь у майбутній діяльності) та ексклюзивної, які, навпаки, не передбачають адресанта в групі реципієнтів (Баранов, 2007: 421).

Беручи до уваги праці А. Баранова, М. Осадчий також досліджує образ адресата і вказує, що в успішному заклику він «завжди дорівнює адресату мовлення – декларованому або фактичному» (Осадчий, 2019: 111). При цьому на рівні локуції образ адресата може характеризуватися як нульовою, так і максимальною конкретністю (Осадчий, 2019: 111).

Грамматичні особливості звертання в закликах (на матеріалі російської мови) описують О. Кукушкіна, Ю. Сафонова та Т. Секераж. Так, дослідниці зазначають, що звернення до адресата відбуваються за допомогою наказового способу або інших дієслівних форм, які виступають у його функції, а також за допомогою форми іменника, що називає адресата, або займенника 2-ої особи. У більш складних випадках воно міститься у висловлюваннях у вигляді незаповненої валентності. Звернення може виражатися не в самому висловлюванні, а в ситуації використання (наприклад, мітингу) і жанрі тексту (наприклад, агітаційних жанрів) (Теоретические и методические основы, 2011: 92).

У нашому дослідженні ми розглядаємо комунікацію під час Революції Гідності, яка є суспільно-політичною подією. Зважаючи на матеріал, зібраний у соцмережах “Facebook” (ФБ) і “Twitter” (Т), ми розподіляємо типи адресата в закликах за граматичним і тематичним параметрами, при цьому у своїй типології ми розглядаємо лише такі заклики, у яких адресат названий точно.

Беручи до уваги граматичні ознаки, ми виявили, що адресанти звертаються до людей, використовуючи такі мовні засоби:

– *Непоширене звертання*, виражене іменником у кличному відмінку (іноді в називному), що допомагає звертатися до аудиторії узагальнено.

У публікаціях автори використовують звернення до конкретної групи осіб за географічною належністю. Так, у пості «Герої України захищали Майдан всю ніч. Вони змерзли! **КИЯНИ, ПОТРІБНА ВАША ПІДТРИМКА! ВСІ НА МАЙДАН.** #євромайдан»¹ (Т: @euroukraine від 11.12.2013) адресант звертається до жителів міста Києва за допомогою іменника *кияни* у формі клич-

¹ Приклади подаємо, як в оригіналі

ного відмінка множини, причому для привернення уваги автор виділяє весь заклик (разом з адресатом) великими літерами. Звертання до жителів Києва та Львова шляхом персоніфікації назв міст наявне в такому дописі: *«Львів тримайся!! Ми з Вами! Київ, ми повинні дати достойну відповідь на дії влади 1.12.2013 в 12:00!! Репост всім!! Якщо не овоц.#євромайдан»* (Т: @eurooua від 30.11.2013). Натомість у публікації *«#ЄвроМайдан На Майдані зараз співають Гайдамаки. Будьте разом на нічному ЄвроМайдані. Україно, годі спати!...»* (Т: @EuroMaidan від 27.11.2013) фіксуємо персоніфікацію назви держави, за допомогою якої автор звертається до всього народу України із закликом приєднуватися до революціонерів.

– *Поширене звертання.* Воно конкретизує тих осіб, котрих стосується як допис загалом, так і заклик зокрема.

У публікації *«#ЄвроМайдан Експерсія до резиденції ката. Дорогі автомобілісти, збираймося завтра на першу годину дня на парковці бізнес-центру «Парус», щоб з'їздити та подивитись, як живуть кати за наші сплачені податки»* (ФБ: ЄвроМайдан – EuroMaidan від 25.12.2013) автор уживає поширене звертання до водіїв, демонструючи приязнь до них узгодженим означенням – прикметником *дорогі*.

Звертання може поширюватися неузгодженим означенням, як у дописі *«#ЄвроМайдан Хлопці на барикадах, не беріть ніяких речей від беркутівців! Не провокуйте!!»* (Т: @EuroMaidan від 11.12.2013), де автор уживає іменник *хлопці* у формі кличного відмінка множини, а далі уточнює його за допомогою вказівки на місце (*на барикадах*).

У пості *«Кому ще не чхати на долю країну з 7.00 треба виходити на вулиці, на Європейську площу, Грушевського, там буде їхати #янушеску.#євромайдан»* (Т: @euroukraine від 10.12.2013) поширене звертання складається із частини складнопідрядного речення, де адресант емоційно вказує на конкретну аудиторію, яка має виконувати описані дії.

Коли автор хоче ще більше конкретизувати адресата, звертання поширеного типу може утворюватися зі складнопідрядного речення ускладненого типу з послідовною підрядністю, про що свідчить такий допис: *«ВСІ ЧОЛОВІКИ, ЯКІ ЩЕ ПАМ'ЯТАЮТЬ ЩО ТАКЕ ВІТЧИЗНА, ЧАС ВИХОДИТИ НА МЕЖИГІР'Я! Все, мирний час закінчився, нам оголосили війну! #євромайдан»* (Т: @euroukraine від 09.12.2013).

– *Вокативне речення.*

Так, вокативне речення, виражене іменником у формі кличного відмінка множини, використане в такому пості: *«ДРУЗІ! ПОДЗВОНІТЬ СВОЇМ ЗНАЙОМИМ, НАПИШІТЬ ЇМ! ВСІ НА МАЙДАН!!!! #євромайдан»* (Т: @euroukraine від 11.12.2013). Автор звертається до реципієнтів, використовуючи іменник *друзі*, що має на меті викликати в читача почуття довіри та зблизити їх. Звернення за допомогою такого іменника є вживаним часто і простежується в багатьох інших публікаціях протестних спільнот. Адресант, зокрема, може ще й уточнювати це звертання іншими іменниками, створюючи додаткове вокативне речення, що спостерігається в наступній публікації: *«Друзі! Хлопці, дівчата! Всім зараз дуже важливо бути на майдані! Все серйозно! Підходьте, прошу! #євромайдан»* (Т: @euroukraine від 09.12.2013).

У наступному дописі автор використовує прикметник *шановний* та адресує повідомлення спочатку студентам (спостерігаємо вокативне речення), а потім і викладачам та керівникам навчальних закладів (за допомогою поширеного звертання), а далі знову звертається до студентів, але вже одиничним звертанням, тобто маємо різні типи звертання в одному дописі: *«Шановні студенти! #Євромайдан оголошує всеукраїнський попереджувальний страйк, який відбудеться о 12-00 27.11.2013. З цією метою закликаємо всіх студентів вийти до центрального входу вашого усього закладу на 2-годинний попереджувальний страйк й захистити свій шанс жити в європейській країні! <...> Шановні викладачі та керівники учбових закладів, #Євромайдан просить вас поставитися з розумінням на право студентів, гарантоване Конституцією України (Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.) Студенти, просимо вас поводитися коректно і по-європейськи. Будь ласка, like+share в facebook і vk.com Дякуємо Вам! Разом – ми сила!»* (ФБ: ЄвроМайдан – EuroMaidan від 26.11.2013).

– *Інші мовні засоби, за допомогою яких автор указує на адресата.*

Крім поданих вище звертань, автор може позначати адресата іншими мовними засобами. Так, у публікації *«#ЄвроМайдан Звертаємося до зірок, співаків, гуртів, письменників – друзі, ваших виступів зі сцени замало! Виходьте на ЗІРКОВИЙ ПАТРУЛЬ, разом з протестуючими та журналістами відвідайте загони військових, спілкуйтеся з ними, поясніть, що на майдані – мирні люди відстоюють своє право на краще життя, що і ми, і вони – європейці!»*

(ФБ: ЄвроМайдан – EuroMaydan від 09.12.2013) автор використовує дієслово у формі 1 особи множини теперішнього часу дійсного способу *звертаємося* з прийменником *до* та зазначає коло осіб (*зірок, співаків, гурти, письменників*), до яких адресований заклик, а потім вживає непоширене звертання, виражене іменником у формі кличного відмінка множини (*друзі*).

Вказувати на адресата можна й за допомогою конструкції дієслово *закликати* + інфінітив + адресат. У пості «#ЄвроМайдан закликає *всіх політиків незалежно від партійної приналежності, музикантів, письменників, артистів, учасників різних рейтингів публічно висказати свою позицію щодо дій Януковича*» (ФБ: ЄвроМайдан – EuroMaydan від 30.11.2013) автор висловлює заклики публічно висловлювати власну позицію та спрямовує заклик до конкретних осіб, а саме «*всіх політиків незалежно від партійної приналежності, музикантів, письменників, артистів, учасників різних рейтингів*».

Класифікуючи типи адресата у закликах за тематичним принципом, ми виокремлюємо такі звернення:

1. *Звернення до людей, які обізнані в подіях і здебільшого вже беруть участь у Євромайдані.*

Звертання *люди* у формі кличного відмінка множини було популярним часів Революції Гідності, адже воно є універсальним. Як приклад, воно використовується у дописі спільноти “EuroMaydan” у соцмережі “Twitter”: «#ЄвроМайдан *просить: «Люди, не йдіть!»*. *Якщо залишите поле битви зараз, потім може не бути ні поля битви...»* (Т: @EuroMaydan від 27.11.2013).

У пості «**МАЙДАНЕ!** *Зараз у Печерському суді засуджують активіста #євромайдан! Чому ти танцюєш? Йди захищати!*» (Т: @euroukraine від 27.11.2013) адресант звертається до людей, що перебувають на Майдані («місце, де виборюються права людини, де вона висловлює свою громадянську непокору, де відстоюються її демократичні свободи» (Степаненко, 2017: 12)) і водночас беруть участь у Майдані (масовій тривалій акції протесту проти влади під політичними або економічними гаслами, перев. на одній із центральних площ міста (від назви майдану Незалежності в центрі Києва, на якому вперше наприкінці 2004 р. відбулася така акція (Словник української мови)), тобто спостерігаємо персоналізацію як місця, так і події.

В одній публікації можемо спостерігати відразу декілька закликів, що адресовані різним особам, до яких автор звертається за допомогою частин складнопідрядного речення. Так, у публікації «*1.12.2013!! ВСЕУКРАЇНСЬКА МОБІЛІЗА-*

ЦІЯ! ХТО НЕ ВСТИГ, ПІДТЯГУЄМОСЯ! ХТО НА МІСЦІ, СТОЇМО! НАБИРАЄМОСЯ СИЛ ДО НЕДІЛІ!!! #євромайдан #євромайдан» заклик приєднуватися до повстання адресований тим, *хто не встиг*, а заклик продовжувати протистояння – тим, *хто на місці*, тобто вже беруть участь у Революції Гідності.

2. *Звернення до політичної верхівки, що перебувала при владі часів Євромайдану.*

У дописі «**Янукович** *подай сам у відставку поки не пізно! <...>*» (Т: @EuroMaydan від 30.11.2013) автор звертається до тогочасного Президента України В. Януковича не на ім'я й по батькові, а на ти, що є маркером рівного або нижчого соціального статусу. Ще більш зневажливе звернення знаходимо в такому дописі «**#Януческу**, *приходь завтра на #ЄвроМайдан, почувш. Інакше ми самі до тебе прийдемо*» (ФБ: ЄвроМайдан – EuroMaydan від 07.12.2013), де адресант для звертання використовує пейоративно конотований новотвір-оказіоналізм *Януческу*, що утворений від складання прізвищ *Янукович* + *Чаушеску* та використовується на позначення Віктора Януковича (Степаненко, 2017: 46).

3. *Звернення до лідерів тогочасної опозиції.*

Звертання до О. Тягнибока, В. Кличка та А. Яценюка, які в період Революції Гідності належали до лідерів опозиції, спостерігаємо у такій публікації: «**ТЯГНИБОК, КЛИЧКО та ЯЦЕНЮК**, *ЯКЩО Ви мужики НЕГАЙНО на Банкову!!!*» (Т: @EuroMaydan від 01.12.2013). На відміну від звернення до В. Януковича, тут автор висловлює пошану, звертаючись на Ви, а також виділяє адресата великими літерами для фокусування уваги.

4. *Звернення до силовиків, які перебували на Майдані, захищаючи тогочасну владу.*

Звертання, виражене пейоративно конотованою лексемою *сволота*, якою позначено беркутівців, наявне в такому пості: «*До Михайлівського собору приїхав автобус з Беркутом. Сволота хоча б не чіпайте людей в святому місці*» (Т: @EuroMaydan від 30.11.2013).

Висновки. Таким чином, розглядаючи конкретного адресата в закликах, що функціонували в соцмережах “Facebook” і “Twitter” періоду Євромайдану, ми розподілили типи адресата за граматичним та тематичним параметрами. У межах класифікації за тематичним параметром ми виділили такі звернення: звернення до людей, які обізнані в подіях і здебільшого вже беруть участь у Євромайдані; звернення до політичної верхівки, що перебувала при владі часів Євромайдану; звернення до лідерів тогочасної опозиції; звернення

до силовиків, які перебували на Майдані, захищаючи тогочасну владу.

Розглянувши граматичні параметри закликів, зазначимо, що їхні автори використовують непоширені звертання типу *люди, кияни*, а також персоніфіковані на зразок *Київ, Львів, Україно, Майдане*, виражені іменниками у формі називного та кличного відмінків; поширені, які можуть доповнюватися узгодженим/неузгодженим означенням, а також складатися із частини складнопідрядного речення, складнопідрядного речення

ускладненого типу з послідовною підрядністю; вокативні речення. До того ж спостерігаємо і поєднання поширених, непоширених звертань та вокативного речення в одному пості. Більше того, указувати на адресата можна за допомогою різних лексем в інших формах, наприклад, конструкції дієслово *закликати* + інфінітив + адресат.

Подальші перспективи дослідження полягають у вивченні не лише конкретно зазначеного адресата, а й інших форм його вияву на матеріалі різних інтернет-ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранов А. Н. Лингвистическая экспертиза текстов: теория и практика : учебное пособие. Москва : Наука, 2007. 592 с.
2. Осадчий М. А. Русский язык в судебном процессе : книга для судебных лингвистов-экспертов, журналистов, политиков, специалистов по рекламе и PR. Изд. 2-е, стереотип. Москва : ЛЕНАНД, 2019. 256 с.
3. Словник української мови online. Томи 1–10 (А–ОБМІЛЬ). URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (дата звернення: 06.04.2020).
4. Степаненко М. Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастикон : монографія. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2017. 616 с.
5. Теоретические и методические основы судебной психолого-лингвистической экспертизы текстов по делам, связанным с противодействием экстремизму : методическое издание / М-во юстиции Российской Федерации, Гос. учреждение Российский федеральный центр судебной экспертизы при М-ве юстиции Российской Федерации; подгот. Кукушкиной О. В., Сафоновой Ю. А., Секераж Т. Н. Москва : ЭКОМ Паблшерз, 2011. 326 с.

REFERENCES

1. Baranov, A. N. (2007). *Lingvisticheskaya ekspertiza tekstov: teoriya i praktika* [Linguistic examination of texts: theory and practice]. Moscow: Nauka [in Russian].
2. Osadchyi, M. A. (2019). *Russkij yazyk v sudebnom processe: Kniga dlya sudebnyh lingvistov-ekspertov, zhurnalistov, politikov, specialistov po reklame i PR* [The Russian Language in Trial: Book for Forensic Linguistic Experts, Journalists, Politicians, Advertising and PR Specialists]. Izdaniye 2-e, stereotip. Moscow: LENAND [in Russian].
3. *Slovyk ukrainskoi movy online. Tomy 1–10 (A–OBMIL)* [Dictionary of the Ukrainian language online. Vol. 1–10]. Retrieved from: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>.
4. Stepanenko, M. (2017). *Politychne sohodennia ukrainskoi movy : aktualnyi peryfrastykon* [The Political Present of the Ukrainian Language: Actual Periphrasticon]. Kharkiv : Vydavets Ivanchenko I. S. [in Ukrainian].
5. Kukushkina, O. V., Safonova, Yu. A., Sekerazh, T. N. (2011). *Teoreticheskie i metodicheskie osnovy sudebnoj psihologo-lingvisticheskoy ekspertizy tekstov po delam, svyazannym s protivodejstviem ekstremizmu* [Theoretical and Methodological Backgrounds of Forensic Psychological-Linguistic Examination of Texts in cases related to extremism counteraction]. M-vo yusticii Rossijskoj Federacii, Gos. uchrezhdenie Rossijskij federalnyj centr sudebnoj ekspertizy pri M-ve yusticii Rossijskoj Federacii. Moscow: EKOM Pablishez [in Russian].